

Redovisning av åtgärdsprogram för älvängslöpare, 2016–2019

Platynus longiventris

Hotkategori: Akut hotad (CR)

Foto: Christoffer Fägerström

Rapporten har upprättats av
Gustav Wikström, Länsstyrelsen Gävleborg

NATURVÅRDSVERKET

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för älvängslöpare 2011–2015 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Gävleborgs län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarens bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för älvängslöpare, ISBN 978-91-620-6447-1.

Stockholm maj 2023

Maria Widemo
Chef Artenheten

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	6
VISION OCH MÅL	7
Vision	7
Långsiktigt mål (2020-2030)	7
Kortsiktigt mål (2011-2015)	7
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	8
Dialog och samverkan	8
Aktiva åtgärder i fält	8
Datainsamling och analyser	8
Kostnad av genomförda åtgärder	8
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	10
Resultat	10
Förutsättningar för artens bevarande	10
SLUTSATSER	11
Har rätt åtgärder genomförts?	11
Kortsiktiga mål	11
Långsiktiga mål	11
Förekomst vid Nedre Dalälven?	11
Omprovning av vattenkraften i Dalälven	12
Programmets fortsättning	12
PUBLIKATIONSLISTA	13

Sammanfattning

Under perioden 2016–2019 har inga åtgärder inom åtgärdsprogrammet för älvängslöpare genomförts av länen. Det är därför svårt att redovisa nya erfarenheter erhållna från arbetet med åtgärdsprogrammet. Reservatsförvaltningarna i länen arbetar med att restaurera och hävda älvängar vilket är positivt för bevarandet av älvängslöparens livsmiljöer.

Åtgärdsprogrammet för älvängslöpare är sedan 2018 ett samverkans- samt kunskapsuppbyggnadsprogram. Arbetet inom åtgärdsprogrammet försvåras avsevärt på grund av bristande kunskap om älvängslöparens förekomst vid Nedre Dalälven. För att naturvårdsåtgärder ska få effekt behövs det till omfattande förändringar i vattenregleringen i artens sannolika kärnområde, det vill säga nedströms Söderfors kraftverk. Målen i åtgärdsprogrammet har inte uppnåtts.

Programmet föreslås att förlängas med uppdatering av åtgärdstabellen för att tydliggöra åtgärdsarbetet, främst inom kunskapsuppbyggnad, som krävs framgent för att uppnå åtgärdsprogrammets mål.

Bakgrund

Åtgärdsprogrammet för älvängslöpare (*Platynus longiventris*) omfattar en av Sveriges mest sällsynsta jordlöpararter. Älvängslöparen är i rödlistan 2020 bedömd som akut hotad (CR).

Från Sverige finns inte mycket information om älvängslöparens biologi. Arten är i hela sitt utbredningsområde starkt bunden till stränder i större floders vattensystem som årligen översvämmas vid vårens och försommarens högvatten. I Sverige – och Norden – återfinns arten enbart längs Nedre Dalälvens översvämningsstränder.

Arten är ett marklevande rovjdjur och förmodas vara en god flygare med god förmåga att snabbt kunna kolonisera nyblottad mark. När vattnet dragit sig tillbaka på sommaren infinner sig skalbaggar på strandängarna där fortplantningen sker. Vid högvatten sommartid samt under vintermånaderna söker sig arten till närliggande skogsmark under lös bark på liggande och stående döda träd. Förekomsten av svämskog i anslutning till översvämningsängarna är därför sannolikt viktig för arten. Vid Dalälven är asp och ek viktiga trädslag. Typiskt för svämskogen är det stora inslaget av både liggande och stående död ved.

Vid Dalälven har älvängslöparens utbredningsområde och populationsstorlek minskat i sen tid dels på grund av upphörd hävd av näringsrika översvämningsstränder men framför allt på grund av kortidsreglering av älvens vattenföring. Översvämningsgödslade ängar, och betesmarker, var tidigare ett vanligt inslag vid Nedre Dalälven. Vidsträckta översvämningsgynnade slåtterängar som hävdades ännu för 100 år sedan har efter hand övergivits och växt igen med videsnår och högt gräs, vilket har varit en viktig negativ faktor i artens tillbakagång. Kortidsreglering av älven har utjämnat vattenflödet vilket har orsakat mindre och kortvarigare vårflooder samt översvämnings under fortplantningstiden. Arten är således sannolikt starkt beroende av en naturlig vattenregim med kraftiga, årliga översvämnings som avsätter näringsrikt svämsediment på ängsmarker och en kontinuerlig hävd av översvämningsängar.

I juni 2011 beslutade Naturvårdsverket att fastställa åtgärdsprogrammet för älvängslöpare. Programmet har på uppdrag av Naturvårdsverket och Länsstyrelsen i Gävleborgs län upprättats av Hans-Erik Wanntorp, Stockholms universitet. Hösten 2018 beslutade Naturvårdsverket att programmet skulle utgå som ordinare ÅGP (med fokus på aktiva åtgärder och skötsel) för att övergå till ett kunskapsuppbyggnadsprogram samt samverkansprogram.

Programmet har i sin helhet löpt mellan 2011–2019 och har berört totalt fyra län – Gävleborg (X), Dalarna (W), Uppsala (C) och Västmanlands (U) län. Denna redovisning omfattar perioden 2016-2019.

Vision och mål

Den vision och de mål som nämns i åtgärdsprogrammet för älvängslöpare 2011–2015 lyder:

Vision

Gynnsam bevarandestatus för älvängslöparen har uppnåtts när ett tiotal lokalområden med betydande delpopulationer finns utmed Nedre Dalälven i Gävleborg, Uppsala, Västmanland och Dalarna. Antalet hävdade älvängar med en gynnsam översvänningsregim har fördubblats. På sikt utgör även stränder längre upp längs Dalälven samt längs andra översvänningsbenägna vattendrag, som Gavleån och Testeboån i Gästrikland, en lämplig miljö för arten och har återkoloniserats.

Långsiktigt mål (2020-2030)

- Populationen av älvängslöparen i Båtfors-, Bredforsen- och Gysingeområdena har ökat betydligt i storlek.
- Minst tio lokalpopulationer ska finnas mellan Avesta och Älvkarkleby.
- Lokalpopulationer ska även finnas högre upp längs Dalälven samt vid Testeboån i Gästrikland.

Kortsiktigt mål (2011-2015)

- Inventeringar genomförs så att kännedom finns om artens förekomst i hela nedre Dalälvsområdet.
- Tio områden med förutsättningar att hysa lokalpopulationer av älvängslöpare är identifierade vid Nedre Dalälven (Båtforsreservatet, Spjutholmen, Bredforsen och vid Gysinge samt i Västmanland och Dalarna).
- Røjning av de igenväxande svämängar som pekats ut i inventeringen längs Nedre Dalälven genomförs.
- De undersökningar som pågår om hur en mer naturlig vattenförling i Dalälven skall kunna åstadkommas slutförs. En förutsättning för älvängslöparen är en översvänningsregim med tydligare och längre försommaröversvämning och minskad korttidsreglering under sommaren.
- Senast 2015 ska älvängslöparens lokalpopulation i östra delen av Nedre Dalälven ha ökat starkt. Det finns etablerade lokalpopulationer i Gysingetrakten och Bredforsenområdet samt på flera lokaler i västra delen av området i Västmanland och Dalarna.

Genomförda åtgärder

I det här avsnittet ges en kortfattad beskrivning av de åtgärder som har genomförts samt kostnader under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Dialog och samverkan

Inga åtgärder bekostade via NV-ÅGP har genomförts av de berörda länen under redovisningsperioden.

Aktiva åtgärder i fält

Inga åtgärder bekostade via NV-ÅGP har genomförts av de berörda länen under redovisningsperioden.

I **Gävleborgs län** har 206 ha älvängar inom skyddade områden årligen hävdats genom slåtter och 1162 ha via bete. Røjning av vedväxter har genomförts under åren 2016, 2018 och 2019, omfattade totalt 95 ha älvängar inom skyddade områden. Åtgärdena ovan har i sig inte varit direkt knutna till bevarandet av älvängslöparen men bidrar i stort till att hålla älvängarna öppna och hävdade, vilket i överlag bör gynna älvängslöparen. En del av dessa åtgärder har genomförts i Färnebofjärdens nationalpark och kan därför ha genomförts i andra län utöver Gävleborg.

Reservatsförvaltningen i **Uppsala län** restaurerade 2016 två älvängar, Skomakarängarna (1,5 ha) och Hemängen (30,9 ha), i Båtforsens naturreservat som sedan dess årligen har slåtrats. I Bredforsens naturreservat slåtrats Upplandsstiftelsen årligen tre älvängar, totalt 2,5 ha.

Datainsamling och analyser

Inga åtgärder bekostade via NV-ÅGP har genomförts av de berörda länen under redovisningsperioden.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under programperioden 2016–2019 har uppgått till 0 kr (Tabell. 1). Utöver det har åtgärder som bekostats av andra finansiärer genomförts till en svåruppskattad kostnad och antal kr. De andra finansiärerna består av skötselanslag samt EU-stöd (miljöstöd och restaureringsstöd) till lantbrukare.

Tabell 1. Redovisade kostnader för genomförda åtgärder inom ramen för åtgärdsprogrammet

Åtgärd	2016	2017	2018	2019	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering	-	-	-	-	-
Aktiva åtgärder i fält	-	-	-	-	-
Datainsamling & analyser	-	-	-	-	-
Total uppskattad kostnad för åren 2016-2019	-	-	-	-	-

Resultat av genomförda åtgärder

I det här avsnittet redovisas resultatet av de åtgärder som har genomförts under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Resultat

Detta åtgärdsprogram har nedprioriteras av länen i förmån för andra åtgärdsprogram där insatser anses bidra till positiva resultat för arter och naturtypers bevarande. Älvängslöparens biologi är fortsatt kryptisk, vilket har försvårat länen's arbete för arten. Under redovisningsperioden har det genom ÅGP inte genomförts eller bekostats några åtgärder för att föra åtgärdsarbetet framåt. Däremot har förvaltningen av skyddade områden i Gävleborgs och Uppsala län genomfört generella skötselåtgärder för älvängar, såsom hävd eller restaurering. Åtgärdena bör ha gynnat älvängslöparens livsmiljöer, även om syftet med åtgärdena specifikt inte har varit för bevarandet av arten.

Förutsättningar för artens bevarande

I Nedre Dalälven utgör skötseln av älvängar inom skyddade områden en sannolikt viktig faktor för artens bevarande i Sverige, särskilt kring Båtforsområdet där arten senast hittades. Restaurering av älvängar och årlig hävd i skyddade områden möjliggör att älvängarna bibehåller potentiellt god kvalitet med avseende på älvängslöparens habitatkrav. Det arbete som nationalparks- och reservatsförvaltningen i de olika länen utför är därför en viktig del i att förbättra förutsättningarna för artens bevarande. Men, om inte regleringen av Dalälven ändras så att vattenföringen blir mer naturliknande med återkommande försommarhögvattnet och korttidsregleringen upphör, har naturvårdande åtgärder av älvängarna en ytterst liten positiv effekt för älvängslöparens bevarande.

Slutsatser

I det här avsnittet redovisas en kortfattad bedömning av genomförda åtgärder och måluppfyllelse, samt rekommendation om programmets eventuella fortsättning.

Har rätt åtgärder genomförts?

Arbetet med detta åtgärdsprogram i berörda län har under programperioden inte resulterat i några nya erfarenheter eller hur man bör arbeta framöver för att främja älvängslöparens fortlevnad vid nedre Dalälven. Kunskapströskeln är en stor orsak till att det har varit svårt för länen att genomföra åtgärder under programperioden. Fram för allt handlar det om var och hur man ska genomföra konkreta naturvårdsåtgärder eller inventeringsinsatser. Positivt är dock att den fortsatta hävden och restaureringar av älvängar i skyddade områden som skett sedan förra programredovisningen. Reservatsförvaltningarnas arbete bör generellt bidra till bevarandet av älvängslöparen i nedre Dalälven.

Kortsiktiga mål

Under förra programperioden redovisades att endast de åtgärds mål om restaurering av älvängar hade uppnåtts. Eftersom det sedan förra slutredovisningen av detta åtgärdsprogram inte har genomförts några ytterligare åtgärder kvarstår denna bedömning. Sammantaget är bedömningen att de kortsiktiga målen inte har uppnåtts.

Långsiktiga mål

De långsiktiga målen i åtgärdsprogrammet har inte uppnåtts. Det icke-arbete som genomförts inom åtgärdsprogrammet under programperioden pekar mot målen inte heller kommer att nås inom de närmsta 5-10 åren, ifall arbetet med åtgärdsprogrammet fortgår som det gör idag.

Förekomst vid Nedre Dalälven?

Antalet lokalområden i landet är 2 enligt Artdatabankens artfaktablad för älvängslöparen. Bedömningen av antalet lokalområden är en minskning jämfört bedömningen i rödlista 2015 där antalet lokalområden var 3. Artens förekomst och nuvarande utbredningsområde samt populationsutveckling är mycket svår att bedöma då arten är väldigt rörlig, svår att finna och att extrema fluktuationer i antalet fullvuxna individer förekommer. Sannolikt är populationsutvecklingen sammantaget negativ. Artdatabanken gör bedömningen att ”en minskning av populationen pågår eller förväntas ske. Minskningen avser kvalitén på artens habitat.”

Innan åtgärdsprogrammets fastställelse hade riktade inventeringar genomförts under perioden 2005-2010 för att kartlägga älvängslöparens spridning vid Nedre Dalälven. Endast enstaka fynd av älvängslöparen gjordes i Spjutholmen-

Båtforsområdet i Gävle respektive Älvkarleby kommun. Under 2014 gjordes en inventering under en kväll/natt i detta område strax efter översvämning. Denna *blixthinventering* resulterade i inga nya fynd, trots förefallen väl vald tidpunkt för inventeringen. Under programperioden har inga nya inventeringsinsatser genomförts och det senaste rapporterade fyndet i landet är därför – fortfarande – från 2008.

Omprovning av vattenkraften i Dalälven

Korttidsregleringen av Dalälven och avsaknaden av en naturlig vattenregim är en stor orsak till älvängslöparens tillbakagång i modern tid. Korttidsregleringen av vattenkraften under fortplantningsperioden på högsommaren måste upphöra om populationsutvecklingen ska ha en chans att vända till det positiva. Våren och försommarens översvämningar måste samtidigt bli mer omfattande och långvariga för att skapa tillräcklig störning samt avsättning av näringsrikt sediment på översvämningssängarna. En förhoppning är att arbetet med den nationella planen för omprovningen av vattenkraften i Dalälven kan leda till miljövillkor som gynnar svämberoende arter längs Dalälven, däribland älvängslöparen. Inför omprovningen av vattenkraften i Dalälven bör ÅGP genom aktiv medverkan i olika processer verka för att vattenkraften förenas med moderna miljövillkor som bidrar till en naturligare vattenregim i Dalälven. Det är dock osäkert om de miljövillkor som förenas med vattenkraftens omprovning är tillräckliga för att uppnå behovet av en naturligare vattenregim.

Programmets fortsättning

Programmets placering som ett kunskapsuppbyggnad- och samverkansprogram är bra. Kunskapsuppbyggnad är en prioriterad åtgärd som bör finansieras inom ramen för detta åtgärdsprogram. Dialoger med universitet eller högskolor bör inledas snarast för att undersöka möjligheterna till att genomföra studier kring artens biologi. Eventuella forskningsstudier bör inkludera nya inventeringsinsatser i och omkring artens sannolika kärnområden vid Båtforsområdet och eventuellt Gysinge. Kunskapsbehovet är mycket stort och det behövs till ett gediget arbete för att förutsättningarna för artens bevarande ska förbättras jämfört idag. Ett ökat kunskapsunderlag om artens biologi bör bidra till att riktade och konkreta naturvårdsåtgärder kan göras för älvängslöparen och dess livsmiljöer.

Det är dock av högsta prioritet att arbeta mot att återfå en mer naturlig vattenföring med återkommande försommarhögvatten i nedre Dalälven samt att korttidsregleringen av vattenkraften upphör. Utan genomförandet av dessa förändringar på vattenregimen har naturvårdande åtgärder en ytterst begränsad effekt för älvängslöparens bevarande vid nedre Dalälven.

Programmet föreslås att förlängas med uppdatering av åtgärdstabellen för att tydliggöra åtgärdsarbetet som krävs framgent för att uppnå målen i åtgärdsprogrammet.

Publikationslista

SLU Artdatabanken. 2020. Rödlistade arter i Sverige, 2020. SLU, Uppsala